

UDC | УДК : 343.14

Анотація: У статті з'ясовано характерні риси засади законності у кримінальному процесі. На підставі аналізу думок вчених процесуалістів, досліджено проблему визначення обґрунтованості кримінально-процесуальних рішень, як необхідного елемента засади законності. Сформульовані та описані суттєві ознаки обґрунтування кримінально-процесуальних рішень, виявлено їх функціональне призначення.

Ключові слова: законність; обґрунтованість; кримінальне провадження; судовий розгляд; кримінально-процесуальні рішення; засада законності; допустимість доказів.

THE VALIDITY OF THE CRIMINAL PROCEDURAL DECISIONS AS AN ELEMENT OF FOUNDATION OF LAWFULNESS

KLYMCHUK, M.

*Candidate of Legal Science, associate professor,
National Academy of Internal Affairs*

Abstract

Findings: The article reveals the characteristics of the foundation (principle) of legality in criminal proceedings. On the basis of the recent doctrine the problem of determining the validity of the criminal procedural decisions as a necessary element of the principle of legality is studied as well as the complex legal, theoretical and practical issues of procedural decisions making in criminal justice of Ukraine. The conceptual apparatus common for all procedural decisions is investigated. The issues related to the definition, content and nature of the procedural decisions are disclosed in its logical, epistemological and psychological nature, features, functionality and purpose.

The subject and scope of the procedural decision-making was defined, and the nature and structure of the decision-making process within the criminal procedure was analyzed. This allowed to determine the means and set of requirements for the justification of the criminal procedural decisions, which are regarded as the activity themselves.

Finally, the recommendations for optimal use of theoretical positions to validate and justify the criminal procedural decisions in the pre-trial investigation, prosecution and trial, and number of proposals aimed at improving the existing legislation are made.

ОБґРУНТОВАНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАСАДИ ЗАКОННОСТІ

М. П. КЛИМЧУК

*кандидат юридичних наук, доцент,
Національна академія внутрішніх справ*

✉ зв'язок з автором: через Редакцію

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Реформування кримінального судочинства поставило, в числі основних проблем кримінально-процесуального права, питання якості й ефективності нормативного забезпечення правозастосовної діяльності органів і осіб, які ведуть кримінальне провадження. Результати процесуальної діяльності суду, прокуратури, органів досудового розслідування щодо виконання поставлених перед ними завдань полягають у прийнятті й виконанні передбачених кримінально-процесуальним законом рішень. Своєчасність прийняття рішень, їх законність, обґрунтованість та вмотивованість визначає рівень ефективності всієї системи кримінально-процесуальної діяльності [2, с. 4].

Саме у кримінально-процесуальних рішеннях уповноважений орган або посадова особа, яка веде кримінальне провадження в межах своєї компетенції і в передбаченому законом порядку роблять висновок про встановлені фактичні обставини кримінального правопорушення і на їх основі, керуючись законом, дають відповіді на ті правові питання, що виникли у кримінальному провадженні та виражають владне волевиявлення про дії, виходячи зі встановлених обставин і приписів норм законодавства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Питання, пов'язані із забезпеченням законності кримінального провадження, ставали предметом дослідження бага-

Value: The results obtained could form the basis for further study of the principle of legality and validity of the procedural decisions on (e.g.) initiation of criminal proceedings, and provide methodological background for the analysis of specific individual criminal procedural decisions.

Keywords: criminal proceedings; criminal procedural decisions validity; principle of legality; admissibility of evidence.

ОБОСНОВАННОСТЬ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ РЕШЕНИЙ КАК ЭЛЕМЕНТ ОСНОВЫ ЗАКОННОСТИ

КЛИМЧУК М. П.

кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного процесса, Национальная академия внутренних дел

Аннотация: В статье определены характерные черты принципа законности в уголовном процессе. На основании анализа мнений ученых процессуалистов, исследована проблема определения обоснованности уголовно-процессуальных решений, как необходимого элемента основы законности. Сформулированы и описаны существенные признаки обоснования уголовно-процессуальных решений, выявлены их функциональное назначение.

Ключевые слова: законность; обоснованность; уголовное судопроизводство; судебное разбирательство; уголовно-процессуальные решения; принцип законности; допустимость доказательств.

Open Access

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

тьох вчених: Н. В. Глинської, Ю. М. Грошового, Ю. О. Гурджі, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, В. Т. Маляренка, О. Р. Михайленка, В. Т. Нора, В. О. Попелюшка, П. М. Рабіновича, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, О. Г. Шило та ін.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Автор статті ставить перед собою мету сформулювати основні теоретичні положення, що стосуються визначення категорій «забезпечення засади законності у кримінальному процесі» та «обґрунтування кримінально-процесуальних рішень». Для досягнення поставленої мети ставляться наступні завдання: дослідити положення кримінального процесуального законодавства, що стосуються питань забезпечення законності, та виокремити ті з них, що можуть бути корисними для процесу прийняття рішень у кримінальному процесі; визначити основні компоненти діяльності із забезпечення законності у кримінальному процесі; вивчити існуючі підходи до розуміння обґрунтованості кримінально-процесуальних рішень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основною метою вдосконалення кримінального процесуального законодавства України є наближення українського законодавства до міжнародних стандартів, підвищення рівня захисту прав особи в кримінальному процесі, посилення гарантій законності в державі та суспільстві.

Досягнення названих цілей безпосередньо залежить від обґрунтованості кримінально-процесуальних рішень. Усі кримінально-процесуальні рішення повинні бути обґрунтованими – це універсальна вимога, що пред'являється до рішень, що виносяться у кримінальному провадженні. Однак недоліком КПК України є те, що в ньому відсутнє точне поняття обґрунтованості, що в свою чергу породжує складнощі у правозастосовника.

Розгляд обґрунтованості кримінально-процесуальних рішень як елемента засади законності в кримінальному судочинстві, передбачає розгляд засади законності в кримінальному судочинстві та обґрунтованості як елемента цієї засади.

Для сучасної юридичної науки характерне різноманіття наукових підходів до визначення поняття законності. У літературі законність розглядають як метод здійснення державної влади, політико-правовий режим, елемент демократії, соціальний стан, умови здійснення правопорядку, основний принцип діяльності державних органів і посадових осіб. В основному законність розглядають як засаду (принцип), метод поведінки і режим суспільного життя. В межах статті розглянемо законність як засаду кримінального процесу.

Зауважимо, що засаду законності можна розглядати як загальноправову засаду, і як засаду кримінального судочинства.

У теорії права можна знайти безліч визначень поняття засади законності. Наприклад, більшість правознавців вважають, що засаду законності слід розуміти як «вимогу суворого дотримання (застосування тощо) законів і заснованих на законах правових актів» [6, с. 109]. Так само в літературі вказується й інший аспект засади законності – це наявність якісного, неупередженого законодавства [1, с. 21]. Однак, дане положення не безперечне, оскільки в теорії кримінального процесу висловлено думку, що немає підстав включати в поняття законності наявність самих законів і розкриття їх внутрішнього змісту, оскільки законність – це не саме право і система законодавства, а категорична вимога до всіх суб'єктів права виконувати закони та інші правові приписи, що відповідають їм [4, с. 53].

У літературі звертається увага так само на те, що засада законності передбачає гарантованість неухильного виконання законодавства, наявність організаційно-правового механізму, що забезпечує виконання законодавства, організаційно-правове забезпечення невідворотності відповідальності. Дана думка повністю виправдана.

Таким чином, ми можемо сказати, що в юридичній науці розуміння засади законності як суворого та неухильного виконання законів і правил. Засада законності потребує якісного законодавства, яке в свою чергу означає хорошу правову техніку і зміст законодавства.

Засада законності у кримінальному процесі займає особливе місце. Вона стоїть на чолі всіх засад і має велике соціальне значення, тому що це через неї реалізуються основні завдання кримінального провадження. Засада законності, на відміну від інших засад кримінального процесуального права, знаходить своє вираження в кожній нормі права, в кожному його інституті, і кримінально-процесуальному праві в цілому. Так, відповідно до ч. 1 ст. 9 КПК України, під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції Укра-

їни, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства [5].

Засада законності в кримінальному судочинстві конкретизується в інших засадах кримінального процесу. Відповідно зміст засади законності у кримінальному провадженні не зводиться до зазначеного в ст. 9 КПК, оскільки порушення будь-якої засади кримінального процесу завжди є порушенням засади законності.

У правовій літературі ця проблема обговорювалася неодноразово. Так, піднімалося питання про те, чи всяке правопорушення посадової особи є порушенням законності. Однозначної відповіді немає. Наприклад, вказується, що не всяке порушення закону, а тим більше підзаконного акту, можна кваліфікувати як порушення законності – наприклад, не тягнуть скасування вироку суду несуттєві порушення норм кримінально-процесуального закону.

Питання про порушення законності тісно пов'язане з питанням гарантій, що забезпечують законність кримінального судочинства. Систему кримінально-процесуальних гарантій становлять: кримінально-процесуальна форма; засади кримінального процесу; процесуальний статус учасників кримінального процесу; можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження; прокурорський нагляд; судовий контроль; відомчий контроль; інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження; *юридична відповідальність учасників кримінального процесу* та інші.

Тепер розглянемо обґрунтованість кримінально-процесуальних рішень як елемент засади законності.

Загалом слід зазначити, що законність і обґрунтованість є індивідуальними, а тому самостійними вимогами, що мають свою, тобто властиву тільки їм якісну визначеність. Тому названі вимоги не можна не тільки ототожнювати, але і протиставляти, наприклад, шляхом абсолютизації самостійності кожної з названих властивостей. Обґрунтованість як вимога, що відображає якісну визначеність змісту процесуальних актів, повинна не лише відповідати законності як загальній

вимозі до форми і змісту будь-якого рішення, але і забезпечити його реалізацію у правозастосовній діяльності всіх органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Під кримінально-процесуальним рішенням слід розуміти виражений у встановленій законом формі індивідуальний правозастосовчий акт, у якому компетентні державні органи і посадові особи у передбаченому законом порядку з метою вирішення правових і кримінологічних завдань кримінального судочинства, надають відповіді на питання, що виникли у справі, і виражають владне волевиявлення про дії або бездіяльність, які впливають з установлених на момент винесення рішення фактичних обставин справи і приписів чинного законодавства [7, с. 283].

Процесуальні рішення слідчого, прокурора, слідчого судді, суду повинні бути законними, обґрунтованими і вмотивованими. Процесуальне рішення буде відповідати вимозі законності, якщо воно винесено належним суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності, а кримінальний закон, інші нормативні акти застосовані правильно.

Імперативний метод урегулювання кримінального процесу передбачає чітке закріплення в законі компетенції владних суб'єктів кримінального провадження щодо прийняття ними тих чи інших видів кримінальних процесуальних рішень. Слід зазначити, що кардинальне оновлення кримінально-процесуального законодавства потягло й зміну суб'єктного складу правовідносин у цій сфері, а значить, і суб'єктів, у компетенцію яких входить прийняття кримінально-процесуальних рішень. На сьогодні ними є слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя та суд [5].

Обґрунтованість процесуальних рішень означає, що висновки, які містяться в них, підтверджені сукупністю належних, допустимих і достовірних доказів, а так само те, що обґрунтоване рішення має правильно відображати обставини дійсності. Зокрема, норма про допустимість доказу (ст. 86 КПК України) визначає, що доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК. У разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за

собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате. Сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими (ч. 2, 3 ст. 89 КПК України) [5].

Обґрунтованість згідно закону є частиною основоположної засади кримінального процесу – засади законності і це показує значення обґрунтованості. Обґрунтованість – це не звичайне положення. Без обґрунтованості відповідних процесуальних рішень існування засади законності неможливе.

Таким чином, обґрунтованість кримінально-процесуальних рішень – необхідний елемент засади законності. Обґрунтованість кримінально-процесуальних рішень необхідна складова засади законності в кримінальному процесі.

Обґрунтованість кримінально-процесуальних рішень це і елемент права на справедливий судовий розгляд. Право на справедливий судовий розгляд можна розуміти в матеріально-правовому і процесуальному значенні. Нас цікавить процесуальне розуміння даного права. Право на справедливий судовий розгляд у процесуальному значенні закріплено у ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод і в ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. КПК України передбачено забезпечення справедливості кримінального провадження шляхом визначення його загальних засад у ст. 7. Вони відображають основні принципи, якими має керуватися українське суспільство для відновлення справедливості, загальної рівноваги, порушеної внаслідок учинення злочину або кримінального проступку, та заподіяння шкоди суспільним цінностям, що поставлені під захист закону кримінального.

У літературі було висловлено думку, що право на справедливий судовий розгляд – це комплексне суб'єктивне право особи, що закріплюється і гарантується міжнародними та внутрішньодержавними нормами, що являє собою сукупність процесуальних прав, здійснення яких залежить не від волевиявлення особи, якій воно належить, а від

дій органів і осіб, які розглядають справу, і застосовуваних процедурних правил [8, с. 6]. Дійсно, реалізація права на справедливий судовий розгляд в основному залежить від дій органів та осіб які здійснюють судочинство, але не слід забувати, що в кримінальному процесі існує диференціація кримінально-процесуальних форм і гарантії на справедливий судовий розгляд при застосуванні тієї чи іншої форми можуть відрізнятися. Вибір же кримінально-процесуальної форми може залежати від обвинуваченого (наприклад, судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних здійснюється кримінальне провадження в судах першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, – за клопотанням обвинуваченого).

Як відомо, загально визнаним компонентом права на справедливий судовий розгляд, сформульованим Європейським судом у ході його практичної діяльності, є право на отримання справедливого, законного та обґрунтованого судового рішення [3, с. 60].

Слід погодитися, що право на справедливий судовий розгляд як міжнародно-правова норма має на увазі процесуальну справедливість, тобто дотримання певних правил при розгляді справи судовим органом і винесенні рішення. Дійсно, право на справедливий судовий розгляд гарантує певну процедуру розгляду справи і відповідні права обвинуваченого. Справедливість судового розгляду зумовлює наявність у законі сукупності процесуальних правил, необхідних для захисту прав особи при вирішенні спору щодо її цивільних прав або при розгляді інкримінованого їй кримінального правопорушення, а так само неухильне дотримання їх судом у конкретному кримінальному провадженні.

Відзначимо, що право на справедливий судовий розгляд не вичерпується положеннями ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод і ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Вважаю, що право на справед-

ливий судовий розгляд включає в себе право на обґрунтованість прийнятих кримінально-процесуальних рішень. Судовий розгляд у кримінальному процесі не можна вважати справедливим, якщо немає мети, гарантій і умов винесення обґрунтованого підсумкового судового рішення.

Не можна погодитися з позицією, згідно з якою право на справедливий судовий розгляд зовсім не гарантує, що в процесі повинна бути встановлена істина і відповідно до неї відновлена соціальна справедливість [8, с. 7]. Встановлення обставин кримінального правопорушення особливо важливе при винесенні обвинувального вироку. Справедливий судовий розгляд у кримінальному процесі має бути спрямований на встановлення обставин кримінального правопорушення, оскільки вирішення завдань, що стоять перед кримінальним процесом, неможливе без прагнення встановлення усіх обставин вчиненого.

ВИСНОВОК

Таким чином, можна сказати, що обґрунтованість кримінально-процесуальних рішень є необхідним елементом засади законності в кримінальному судочинстві та права на справедливий судовий розгляд.

Обґрунтованість кримінально-процесуального акта – це результат певного спеціально здійснюваного процесу, який зветься обґрунтуванням кримінально-процесуальних рішень. Правильне з'ясування сутності, природи і структура цього процесу являє собою не тільки певний теоретичний інтерес, але й має безпосереднє практичне значення, оскільки саме в процесі розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень щодня реалізуються процеси обґрунтування кримінально-процесуальних рішень. Оптимальне вирішення всього комплексу пов'язаних з цим питань має значення, насамперед, для практичної діяльності всієї системи правоохоронних органів, зобов'язаних приймати обґрунтовані процесуальні рішення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Абашева Ф. А. Принцип законности в арбитражном процессе : монография / Ф. А. Абашева, О. А. Сегал. – Ижевск : Ижевск. филиал ФГОУ ВПО НА МВД РФ, 2010. – 96 с.
2. Аленін Ю. П. Прийняття процесуальних рішень за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч.-метод. посібник / Ю. П. Аленін, В. Г. Пожар, І. В. Гловюк [та ін.]. – Одеса : Фенікс, 2012. – 138 с.
3. Аширова Л. М. Проблемы реализации принципа справедливости в уголовном процессе / Л. М. Аширова. – М. : Юрлитинформ, 2007. – 254 с.
4. Иванов А. А. Принцип законности юридической ответственности : монография / А. А. Иванов, Р. Л. Хачатуров. – Тольятти : ТГУ, 2010. – 170 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 376 с.
6. Недбайло П. Е. Советские социалистические правовые нормы / П. Е. Недбайло, В. Г. Сокурченко. – Львов : Изд-во Львов. ун-та, 1959. – 169 с.
7. Рожнова В. В. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Загальна частина / В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, Я. Ю. Конюшенко [та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 280 с.
8. Рябцева О. И. Право на справедливое судебное разбирательство : международное и внутригосударственное правовое регулирование : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / О. И. Рябцева. – Казань, 2003. – 18 с.